Jen málo lidí si mohlo dovolit takovéto prohlášení tváří v tvář soudcům, kteří více než na právo myslili na svou uraženou ješitnost. Není proto divu, že svým rozsudkem vytvořili situaci, jež umožňovala odsouzenci vzápětí odsoudit své soudce.

SEBEVRAŽDA

Terčem soudního procesu se stal nejslavnější řecký filozof Sókratés, žijící v Athénách v letech 469–399 př. n. l. Žalobu proti němu vypracovali tři lidé. Iniciátorem byl jirchář Anytos, jejž filozof rozhněval návrhem, aby svému synovi dal místo majetku vzdělání. Připojil se k němu bezvýznamný básník Melétos, těžce nesoucí Sókratovu slávu. Samotnou žalobu sestavil právník Lykón. Tvrdila, že Sókratés je bezbožník, zavádí nová božstva a kazí mládež.

Některé Sókratovy názory se tak skutečně mohly vykládat – když se chtělo.

Filozof na podání tak zjevně nesmyslné žaloby nikterak nereagoval. Marně ho přesvědčovali přátelé, zejména jeho žák Hermogenés, aby si připravil důkladnou obhajobu.

Sókratés ho vždy odbyl: »Nezdá se ti, že jsem strávil přípravou své obhajoby celý život?«

»Jak to?« nechápal žák.

»To, že jsem za celý svůj život ani jednou nepřestoupil právo, je podle mne ta nejkrásnější příprava obhajoby.«

Je možné, že by slavný myslitel tak nesprávně odhadl situaci? On, který znal všechno, všemu se snažil přijít na kloub a vše pojmenovat, snad zapomněl, že spravedlivost je jen princip, navenek hezký, ale uvnitř prázdný? Až konkrétní lidé jí dají konkrétní obsah, tvar a rozměry. Až oni určí její kvalitu a zajistí, aby byla skutečně spravedlivá..., nebo ji promění v nástroj malicherné msty.

Nebo toto všecko velice dobře věděl a svým počínáním sledoval jiný záměr? Nad jeho vystoupením před soudem i na něm stojí víc otazníků než nad celým jeho životem.

»Zdá se ti snad zvláštní,« řekl Hermogenovi, »že i bůh si myslí, že by pro mne bylo lepší, abych zemřel? Až do této chvíle bych nepřipustil, že měl někdo lepší život než já. Největším zadostiučiněním pro mne bylo vědomí, že jsem žil celý čas zbožně a spravedlivě, takže jsem mohl být sám se sebou úplně spokojen... Kdyby teď měl můj život pokračovat ještě dál, vím, že bych nutně musil splatit daň stáří – hůř bych viděl, míň bych slyšel, byl bych tvrdší v učení a rychlejší v zapomínání... Možná, že právě proto mi bůh ve své dobrotě milostivě dovoluje skončit život nejen v pravý čas, ale i tím nejsnazším způsobem. Budu-li nyní odsouzen, tak způsob mé smrti bude pro mne nejlehčí, pro mé přátelé nejméně nepohodlný a přitom schopný vyvolat největší zármutek, to je přece jasné.«

Ještě jeden moment sehrál svoji roli v Sókratově přípravě na soud. Nechtěl podlézat, pokořovat se před mocí.

»Raději hned zemřu,« zakončil svou řeč, »než abych způsobem nedůstojným svobodného člověka žebral o možnost žít dál a místo smrti získal život daleko ubožejší.«

OSUDOVÁ SLOVA

Průběh procesu tomu plně odpovídal. Filozofova slova u soudců nenašla pozitivní odezvu a po pravdě řečeno ji Sókratés ani nečekal. Soudila ho héliaia – athénský porotní soud volený ráno před procesem z pěti tisíc Athéňanů. Většinou bylo vybráno 501 porotců.

Nesměli se plést do argumentů žaloby, obhajoby a výpovědí svědků. Jejich úkolem bylo vše zvážit, rozhodnout o vině a stanovit výši trestu.

Jako první vystoupil Melétos. Na jeho řeči bylo znát, že ji vskutku připravil zkušený právník. Sókratova obhajoba byla rozporuplná. Těžko soudit, zda byl nedostatečně připraven, nebo vše, co uváděl, řekl po zralé úvaze. V každém případě se nám jeho obhajoba jeví jako velice nešťastná.

Na některých faktech sice vyvrátil argumenty obžaloby, ale to nebyl hlavní směr jeho řeči. Víc než na fakta se zaměřil na vyzdvihování své osobnosti, čímž soudce pobouřil. Spíše bylo zvykem soudcům se podbízet, hrát na jejich city. Sókratés to neučinil, i když musel zaznamenat rostoucí nespokojenost soudců. Hlasování o vině proběhlo v napjaté atmosféře. Výsledek odpovídal Sókratově obhajobě. 281 soudců ho uznalo vinným a 220 nevinným.

Tím ale soud neskončil. Bylo ještě třeba rozhodnout o výši trestu. Podle zvyků měli obě strany právo navrhnout trest. Melétos navrhl smrt. Patrně to nemyslel vážně. Záměrem spiklenců bylo vypovědět filozofa z města, ale žaloba vždy žádá více, aby bylo z čeho ubírat. Teď všechno záviselo na Sókratovi. Stačilo navrhnout nějakou rozumnou alternativu a soudcové by se přiklonili na jeho stranu. On se však rozhodl jinak.

Nejdřív vyjádřil podiv nad tím, že tak velké množství porotců hlasovalo za jeho nevinu, čímž soud ještě víc rozezlil. Pak všemu nasadil korunu.

»Jestliže mám teď podle spravedlnosti navrhnout, co bych zasluhoval, navrhuji toto: stravování v prytaneiu!«

To byla pohroma. Oběd na radnici – prytaneiu, byl nejvyšším vyznamenáním, kterého se athénskému občanovi mohlo dostat. Tak Athény odměňovaly pouze slavné vojevůdce, politiky a vítěze olympiád. Sókratés vlastně vmetl svým soudcům do tváře slova o své nevině. Ne trest, ale vyznamenání by zasluhoval!

Porotci byli jeho prohlášením rozčileni na nejvyšší míru. Rozhodli přece většinou o jeho vině a on žádá vyznamenání. Sókratés pro sebe proto navrhl jiný trest – pokutu jedné miny, což činilo 43 dkg stříbra. Opět vidíme, že trval na své nevině.

Jeho přátelé ve snaze zachránit, co se dá, navrhli trest 30 min. Bylo už pozdě. Třista šedesát porotců hlasovalo pro trest smrti. Znamená to, že 79 soudců, kteří původně zastávali názor, že filozof je nevinen, změnilo svůj názor. To byl výsledek Sókratovy obhajoby.

Ještě měsíc po soudu Sókratés žil. V řeckém Délu probíhaly oslavy boha Apollóna. V jejich průběhu byly popravy zakázány. Sókratés měl dost času, aby uprchl. Odmítl. Útěk by totiž v jeho vnímání mravnosti jen dokázal jeho vinu. Je nevinen a nemá proč utíkat. Když nadešel den popravy, klidně vypil připravenou číši bolehlavu a ještě přátelům popisoval, jak mu jed umrtvuje končetiny. Pak zasáhl srdce a Sókratés v klidu skonal.

Až pak Athéňané pochopili, co se stalo. Meléta odsoudili k trestu smrti, Anyta a Lykóna do vyhnanství. Bohužel procitli až příliš pozdě. Musí to tak být vždy?

PROCES

se Sókradem!

(469 – 399 př. K)